

Трубка Олександр Миколайович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 208 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дослідження реалізації прав людини в умовах воєнного стану є актуальним у конституційно-правовому вимірі, оскільки саме в період збройної агресії постає завдання зберегти баланс між захистом національної безпеки та гарантуванням невідчужуваних прав, які не можуть бути обмежені навіть за надзвичайних обставин. Правовий режим воєнного стану вимагає чіткого дотримання Конституції України, зокрема положень ст. 64 щодо меж допустимих обмежень свобод, а також узгодження національних рішень із міжнародними стандартами, сформованими ЄСПЛ для ситуацій надзвичайної небезпеки. Необхідність забезпечити пропорційність, передбачуваність та контрольованість обмежувальних заходів робить цю тему пріоритетною як для науки конституційного права, так і для практики державного управління в умовах триваючої війни.

Російська агресія та вимушене запровадження воєнного стану актуалізували іншу сторону проблематики безпосереднього здійснення влади народом, яка була прихована від науковців у мирний час. Конституція України встановлює можливість тимчасового обмеження деяких прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. Профільний закон «Про правовий режим воєнного стану» встановлює безальтернативну заборону на проведення виборів чи референдуму під час дії спеціального правового режиму [1, с. 13].

Конституція України і міжнародні документи, які ратифіковані Верховною Радою України, щодо захисту прав людини, повинні виконуватись, незалежно від того, чи перебуває держава в стані війни, чи ні. Як міжнародне законодавство, так і внутрішнє законодавство України передбачає, що у разі введення воєнного стану можуть обмежуватись певні права людини і громадянина [2, с. 206].

Права і свободи людини в умовах воєнного стану є фундаментальними та невід'ємними основами сучасного суспільства. Їх захист та забезпечення є імперативним, що передбачено конституційними положеннями та нормативно-правовими актами. З огляду на складні реалії, сформовані збройною агресією

росії проти України та її всеосяжним вторгненням на українські території, права людини вимагають виняткового захисту. Цей імператив впливає з конституційних норм, які визнають найвищу соціальну цінність кожної людини, включаючи її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку. Під час збройного конфлікту пріоритетність дотримання прав людини є не лише ознакою розвиненої демократії та суспільного прогресу, але й підкреслює визнання людини найвищою соціальною цінністю та національним пріоритетом [3, с. 11].

Стаття 64 Конституції України зазначає, що в період воєнного стану можуть бути встановлені певні обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. При цьому основний закон вказує на вичерпний перелік прав, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану. Перш за все, це стосується особистих прав людини і громадянина, таких як: принцип рівноправності (ст. 24), заборона позбавлення громадянства (ст. 25), право на життя (ст. 27), право на повагу до гідності особи (ст. 28), право на особисту свободу і недоторканість (ст. 29) і таке інше. В Конституції проголошена норма, що найбільшою соціальною цінністю нашою держави є людина, її права і свободи, її безпека, життя і здоров'я, тому основна мета держави – створення дієвого механізму захисту прав і свобод людини і громадянина [2, с. 207].

Можна стверджувати, що в Україні, в умовах воєнного стану вже випрацювано певний перелік дій з обмеження прав власних громадян із метою вирішення безпекових питань загального характеру. Але чи являє собою ситуація обмеження прав людини в Україні не поодинокі необґрунтовані моменти, а діючий юридичний механізм, це питання для глибокого наукового дослідження. Чому це важливо? Хоча б тому, що українське суспільство достатньо розвинулося на шляху громадянського суспільства, щоб вважати права людини й всі прояви свободи надзвичайно важливою суспільною та особистою цінністю. Українське суспільство вже виявило неабияку спроможність захищати свої права, свободи та інші інтереси. Більше того, воно довело, що може захищатися як від внутрішнього ворога («Помаранчева революція», «Революція гідності»), так і від зовнішнього (агресія Росії). Тому важливість продуманої політики в застосуванні обмежень прав людини, навіть під час воєнного стану, у вільнодумному суспільстві, яким сміливо можна вважати й українське, є надзвичайно важливим і повинно базуватися на засадах певної обережності, продуманості й збалансованості. Наявність дієвого механізму реалізації цього завдання забезпечить мінімізацію ризиків, проблем і викликів, пов'язаних з обмеженням прав людини [4, с. 77].

До проблем і ризиків відносять: відсутність чи недостатність контрольних механізмів або недотримання засад прозорості; довільне тлумачення правових норм, які обмежують права людини, якщо ці норми сформульовані нечітко; надмірне втручання в особисті права людини при порушенні принципів пропорційності; використання обмеження прав людини, навіть легальне, але задля політичних або інших інтересів владних структур чи інших впливових груп; перешкоджання у процесі оскарження необґрунтовано обмежених прав; несправедливе обмеження прав одних осіб на користь інших, що призводить до

нерівності та дисбалансу в загальній системі прав тощо. Будь-які з названих проблем із легкістю можуть призвести до зловживання владою та політичних репресій. А в нинішній ситуації активний прояв окремих чи декількох проблем або невідповідність обмеження прав міжнародним стандартам і принципам прав людини, напевно, може підірвати довіру до системи правосуддя (яка й так не на найвищому рівні) та будь-яких інших правозахисних механізмів. Звісно, що про легітимність такого процесу, як обмеження прав людини, взагалі казати важко, але за повної легальності та прозорості цього процесу є певний шанс зберегти довіру більшості населення [4, с. 77].

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що без належного механізму реалізації права людини і громадянина стають декларативними, оскільки без нього вони існують виключно *de jure* і не мають жодної цінності ні для окремої особи, ні для народу в цілому, особливо в умовах війни, за відсутності достовірної інформації про події, що мають місце на окупованих територіях. Своєю чергою, держава повинна напрацювати ефективний механізм компенсації за зруйноване чи пошкоджене внаслідок обстрілів РФ житло, інше нерухоме і рухоме майно. Будь-які порушення прав людини підлягають обов'язковому документуванню та усуненню, а винуватці повинні відповісти за вчинення протиправних дій, геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Світова спільнота повинна вжити всіх можливих заходів, щоб зупинити це свавілля, посягання країни-агресора на незалежність та територіальну цілісність нашої держави. Слід констатувати, що з боку РФ відбувається відвертий цинізм, садизм та численні порушення норм міжнародного права, що є недопустимим у ХХІ сторіччі. У зв'язку з цим вже були зроблені перші кроки щодо покарання винних. Так, у квітні 2022 року було ухвалено дві резолюції на сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо створення спеціального Міжнародного кримінального трибуналу щодо злочинів агресії РФ проти України. Не повинно бути упущено жодне кримінальне правопорушення, яке РФ скоїла і продовжує вчиняти проти України і відповідно всі винні бути покарані, – що можливо досягти лише спільними та злагодженими зусиллями всієї міжнародної спільноти [5, с. 80].

Отже, аналіз проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану засвідчує, що ефективність конституційно-правового механізму залежить від здатності держави поєднати безпекові потреби з непорушністю основних прав, передбачених Конституцією та міжнародними договорами України. Важливим критерієм правомірності обмежень є їх відповідність ст. 64 Конституції, пропорційність, тимчасовість і контроль з боку парламенту та судів, що мінімізує ризики зловживань. Така модель забезпечує збереження правової системи навіть у період збройної агресії, підтримує легітимність державних рішень і гарантує, що фундаментальні свободи залишаються захищеними, а межі їх звуження не виходять за рамки конституційно допустимого.

Список використаних джерел

1. Михайлов М. Безпосередня демократія в умовах воєнного стану: шляхи реалізації права народу на владу. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. С. 13-18. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1373>(дата

звернення: 21.11.2025)

2. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022. С. 205-210. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/377> (дата звернення: 21.11.2025)

3. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2025. С. 9-21. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/324649> (дата звернення: 21.11.2025)

4. Матвеев С. В. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. С. 76-80. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/862> (дата звернення: 21.11.2025)

5. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. 2022. С. 78-81. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/917> (дата звернення: 21.11.2025)

Федосєєва Карина Геннадіївна,
аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ПРАВА НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Права людини в сфері інтелектуальної власності посідають особливе місце в системі конституційних прав, адже вони поєднують особисті немайнові та майнові інтереси особи, пов'язані з результатами творчої діяльності. Конституція України у статті 41 гарантує кожному право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Крім того, стаття 54 Конституції України гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [1]. Ці положення формують конституційний фундамент для системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні.

Забезпечення цих прав охоплює не лише юридичний захист авторів, винахідників та інших суб'єктів права, а й створення державою умов для